

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

PERSONALITĂȚI BASARABENE

**PARTE A PATRIMONIULUI
CULTURAL-ISTORIC NAȚIONAL**

(secolul XIX - prima jumătate a secolului al XX-lea)

---

19 septembrie 2023

PROGRAM

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Chișinău 2023

COMITETUL DE ORGANIZARE:

Lilia ZABOLOTNAIA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Vera SERJANT, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Ana GRIȚCO, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Dr. hab. Lilia ZABOLOTNAIA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

0000-0001-9807-5809

Dr. hab. Elena PLOȘNIȚA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

0000-0001-9061-3269

Prof., dr. hab. Ilona CZAMAŃSKA, Universitatea Adam Mickiewicz, Poznań, Polonia

0000-0002-0492-0854

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

„Personalități basarabene – parte a patrimoniului cultural-istoric național”, conferință științifică (2023; Chișinău). Conferința științifică „Personalități basarabene – parte a patrimoniului cultural-istoric național” (sec. XIX – prima jumătate a sec. al XX-lea): 19 septembrie 2023: Program, Rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Lilia Zabolotnaia [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2023 (Bons Offices). – 34 p.

Antetit.: Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – [20] ex.

ISBN 978-5-36241-038-4.

[94(478)+929](082)

P 52

Conferință organizată în cadrul proiectului 20.80009.0807.43 „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Dedicată Zilelor Europene ale Patrimoniului.

Marti, 19 septembrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(sala albastră)

<https://meet.google.com/gez-xjgh-fuz>

Orele 10⁰⁰ - 10¹⁵. Mesaje de salut

Elena POSTICĂ, director adjunct, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Valeria SURUCEANU, director, Muzeul de Istorie a orașului Chișinău

Elena COJOCARI, director adjunct, Muzeul Național de Etnografie și Istorie
Naturală

Orele 10¹⁵ - 11¹⁵. Ședința plenară

Moderator: *Lilia ZABOLOTNAIA*

Elena PLOȘNIȚA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Editorul
Grekulov Alexandr Fiodorovici. Creionări de portret

Ana GRIMALSCHI (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română,
București) – Dr. Vladimir Bogos – unul dintre cei mai tineri deputați ai
Sfatului Țării. Documente inedite din viața privată

Anatol PETRENCU (Universitatea de Stat din Moldova/Universitatea de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul) – Profesorul Alexandru Moșanu –
personalitate proeminentă a Neamului nostru

Orele 11¹⁵ - 11⁴⁵. Pauză de cafea

Secția ISTORIE

(Sala de protocol)

<https://meet.google.com/gez-xjgh-fuz>

Orele 11⁴⁵ - 15⁰⁰. Comunicări

Moderatori: *Lilia ZABOLOTNAIA, Ana GRIȚCO*

Ana GRIȚCO (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Contribuții muzeografice la istoria științei istorice din Basarabia în secolul XIX - începutul secolului XX

Angela LISNIC (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Contribuția dinastiei Aleinikov în istoria orașului Soroca

Valentina GRABOVSKAYA (The museum house of “A.S. Pushkin”, Chișinău) – The environment of the family of Bessarabian landlord Zamfir Ralli and A.S. Pushkin

Elena COJOCARI (National Museum of Ethnography and Natural History) – The role of Albina Ostermann in the development of the educational aspect of the Zemstvo museum

Gabriela DRISTARU (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga, Academia Română, București) – Leon T. Boga, istoric al Basarabiei

Ana Maria RUSNAC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Eugenia Crușevan – prima femeie avocat din Basarabia

Aurelia TRIFAN (Institutul Patrimoniului Cultural) – Aportul lui Constantin Mimi la implementarea unui nou model de crămă în Basarabia

Francis CONTE (Sorbonne University, Paris, France) – Christian Rakovski and Ukraine (1919-1923): a topical subject ?

Lilia ZABOLOTNAIA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Personalități basarabene uitate – familia Tumarkin

Secția CULTURĂ ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT

(Biroul 135)

<https://meet.google.com/tnz-pcv>

Orele 11⁴⁵ - 15⁰⁰. Comunicări

Moderatori: Vera *SERJANT*, Victor *ȚVIRCUN*

Victor *ȚVIRCUN* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Protoiereu Mihail Berezovschi – iluminător și compozitor basarabean. Noi contribuții la biografia lui

Nicolae *FUȘTEI* (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni, un lucrător sânguincios în ogorul Bisericii

Alla *CHASTINA* (Institute of Cultural Heritage), Alexander *PESHII* (National Union of Journalists of Ukraine, Odessa) – One of first architects and land surveyors of Bessarabia M.S. Ozmidov (1782-1826) and his grandson, architect, journalist, benefactor M.P. Ozmidov (1836-1897)

Olga *ANDRANOVICI* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Inginerul din spatele arhitecților – Iacob Uscat

Liliana *ROTARU* (Universitatea de Stat din Moldova) – Destinul sinuos al unei familii de intelectuali basarabeni

Vera *SERJANT* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Profesori de la Școala Reală din Chișinău în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Anatolie *POVESTCA* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Pavel V. Șciusev, doctor în științe tehnice, inginer în construcția podurilor

Sergei *PILIPETCHI* (Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice) – Maria Cebotari în filmul italian

Sorin *ȘCLEARUC* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Familia Dallis: file din istoria culturii basarabene (în baza patrimoniului Muzeului Național de Istorie a Moldovei)

Alexandru *RUSNAC* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Dumitru Gheorghită – compozitor și acordeonist din Basarabia

Marina *PODLESNAIA* (The museum house of “A.S. Pushkin”, Chișinău) – Translator of Pushkin’s creation Ion Buzdugan

REZUMATE

Editorul Grekulov Alexandr Fiodorovici. Creionări de portret

Elena PLOȘNIȚA

 0000-0001-9061-3369

La începutul secolului XX, după revoluția din 1905, în Imperiul Rus este lansată și promovată insistent ideea necesității reformării sistemului educațional. La Moscova și Petersburg au ieșit de sub tipar zeci de publicații privind necesitatea și utilitatea reformei învățământului general și superior. În acest proces s-a inclus și Basarabia, în mod special, presa din ținut. Printre editorii basarabeni preocupați de această problemă s-au remarcat Nicolae Alexandri, A.F. Grekulov. În cele ce urmează, vom încerca să creionăm portretul editorului A.F. Grekulov, menționând în mod special activitatea lui ca editor-redactor al primei reviste de pedagogie și muzeografie din Basarabia *Школьные экскурсии и школьный музей / Excursii școlare și muzeul școlar*, ca membru al Asociației editorilor din Basarabia, ca membru al redacției revistei *Вестник Бессарабского земства / Buletinul Zemstvei din Basarabia* și ca editor al culegerii *Новая школа / Școala nouă*. A redactat și editat una dintre cele mai profesionale publicații periodice din Basarabia – revista *Excursii școlare și muzeul școlar*, publicație originală, importantă în peisajul presei imperiale. Era o revistă de pedagogie și muzeografie, care a apărut în anii 1913-1917. În anul 1916, editorul A. Grekulov scria că, „în pofida greutăților provocate de război, când, cu fiecare lună, este tot mai complicat de lucrat, când tot ce se referă la tipar – hârtie, tipar, fotografie etc. – se scumpește în fiecare zi, redacția va continua să editeze revista. Atitudinea și simpatia cititorilor ne conving că revista este necesară și utilă. Redacția va depune în continuare efort pentru a păstra revista și va acorda o atenție deosebită problemelor practice de organizare a instituției muzeale”.

Vom evidenția corespondența lui cu intelectualii basarabeni privind necesitatea reformei, viziunea lui asupra acestei probleme, concepția lui despre viață, societate și știință. A avut o corespondență intensă cu Nicolae Alexandri și Paul Gore, tema principală fiind reformarea școlii, necesitatea predării în limba română în școala basarabească. A.F. Grekulov a apreciat și

a promovat scrierile acestor intelectuali basarabeni. A avut un rol aparte în cadrul Asociației editorilor din Basarabia, militând pentru publicarea manualelor, a cărții pedagogice, a pus bazele unei serii noi – „Școala nouă”. A reușit să publice câteva manuale, printre care *Приготовление преподавателей/Pre-gătirea preparatorilor*, Bender, 1915, *Устройство новой школы/Structura școlii noi*, Chșinău, 1917 *Мои экскурсии с детьми/ Excursiile mele cu copii*, 1919, publicații care se află astăzi în colecții private și publice din Republica Moldova și Rusia. A inițiat și o serie de lecții publice privind reforma școlii și apoi publicarea lor ca scrieri individuale.

Asupra vieții și activității lui A.F. Grekulov nu s-au aplecat nici cercetătorii din Republica Moldova, nici cei din Rusia. Este o personalitate din istoria Basarabiei moderne, despre a cărei viață și activitate nu s-a scris aproape nimic, deși există materiale, documente inedite la Arhiva de Stat a Rusiei și la Biblioteca de stat a Rusiei. Vom încerca să înlăturăm această carență, scoțând în relief, în primul rând, activitatea lui de editor, de pedagog, tangențial vom pune în lumină pasiunea lui pentru fotografie și pictură, legăturile lui directe și indirecte cu politicul Basarabiei anilor 1917-1918, arestarea lui la Moscova, în 1924, reabilitarea – în 2008.

Dr. Vladimir Bogos – unul dintre cei mai tineri deputați ai Sfatului Țării. Documente inedite din viața privată

Ana GRIMALSCHI

 0009-0000-4915-4041

Personalitatea și activitatea istorică a dr. Vladimir Bogos, unul dintre cei mai tineri deputați ai Sfatului Țării, cu prezență și implicare continuă în cadrul acestei instituții basarabene, de la înființare și până la încetarea lucrărilor sale, a fost și este prezentată extrem de puțin în istoriografia românească și cea moldovenească, de multe ori fiind prezentată chiar eronat. Viața dr. Vladimir Bogos, pusă sub tăcere și condamnată la uitare de către regimul comunist, alături de viețile tuturor celor care au făcut posibilă Unirea Basarabiei cu România, a început a fi redescoperită în ultimii ani, grație demersurilor istoricilor interesați de problema Basarabiei, de activitatea Sfatului Țării, instituție inedită în spațiul românesc, și de Unirea Basarabiei cu România. Cu toate acestea, activitatea dr. Vladimir Bogos, înainte de constituirea pre-

miselor care au făcut posibilă „Unirea cu Țara Mamă a Basarabiei, samavolnic transformată în gubernie țaristă” – dezideratul său major –, de-a lungul existenței instituției care a făcut posibilă realizarea acestui deziderat și, mai ales, după împlinirea visului căruia i-a dedicat tinerețea și energia sa, este foarte puțin cunoscută și, de multe ori, prezentată eronat. Mai mult decât atât, activitatea și viața privată a celui care a fost unul dintre cei mai tineri deputați ai Sfatului Țării, înainte și pe toată perioada apartenenței Basarabiei la statul român, rămâne încă prea puțin cunoscută. Principala mărturie a activității sale o constituie nominalizarea sa în cele două volume de documente apărute la Chișinău sub coordonarea lui Ion Țurcanu – „Sfatul Țării. Documente, vol. 1: Procesele-verbale ale ședințelor în plen” și „Sfatul Țării. Documente, vol. 2: Procesele-verbale ale Comisiei agrare” –, precum și în cele șapte volume care cuprind „Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei”, apărute la București sub coordonarea lui Marius Diaconescu și Andrei Florin Sora, surse istorice inedite, dar care ne redau în foarte mică măsură imaginea unui patriot român-basarabean, care a contribuit la înfăptuirea României Mari din 1918. Documentele inedite, pe care le-am descoperit în arhiva familiei descendenților direcți – pe linie maternă – ai acestui interesant personaj istoric, m-au canalizat spre cercetarea și analiza acestora, pentru a descoperi puternica, dar extrem de sensibilă personalitate a dr. Vladimir Bogos. Comunicarea mea va avea în vedere aspecte din activitatea politică, profesională și privată a dr. Vladimir Bogos, conturate de aceste materiale documentare inedite, care vor reda istoriografiei românești un personaj al elitei basarabene și care vor reflecta o altă imagine și dimensiune a contribuțiilor dr. Vladimir Bogos la înfăptuirea unuia dintre cele mai remarcabile evenimente istorice românești.

Profesorul Alexandru Moșanu – personalitate proeminentă a Neamului nostru

Anatol PETRENCU

 0000-0002-5449-1023

Profesorul Alexandru Moșanu s-a născut la 19 iulie 1932, în satul Braniște, județul Bălți, România, în familia unui plugar, posesor a 4,5 ha de pământ arabil. Despre copilăria profesorului și anii adolescenței aflăm din câteva

autobiografii, păstrate în arhivele Academiei de Științe a Moldovei (AȘM) și ale Universității de Stat din Moldova (USM). În plus, profesorul A. Moșanu a reușit să publice o parte din memorii, în care și-a amintit de cariera sa științifică.

La sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, Alexandru Moșanu s-a încadrat activ în Mișcarea de Renaștere Națională. A făcut parte din grupul de inițiativă al Mișcării Democratice pentru Susținerea Restructurării, a participat la primele manifestări democratice ale studenților și profesorilor de la USM, la mitingurile și demonstrațiile de masă, la acțiunile de pichetare ale Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova. A contribuit la constituirea Frontului Popular din Moldova, fiind ales în organele de conducere ale acestei mișcări. De asemenea, a avut o mare contribuție la convocarea Marii Adunări Naționale din 31 august 1989, la care s-a pledat pentru limba română și alfabetul latin.

Alexandru Moșanu a fost unul din fondatorii Asociației Istoricilor din Moldova (AIRM), fiind ales și primul ei președinte (1989-1990), iar din 2009 a fost președinte de onoare al AIRM. În această calitate, a pledat pentru promovarea adevărului istoric, pentru neamestecul factorilor politici în sfera de activitate profesională a istoricilor.

În calitate de deputat, președinte al comisiilor parlamentare și președinte al Parlamentului, Alexandru Moșanu a contribuit la decretarea Tricolorului ca drapel de stat și a Stemei Republicii Moldova. În iunie 1990, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat „Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și nordul Bucovinei”, elaborat de Comisia Sovietului Suprem al RSS Moldova, în frunte cu Alexandru Moșanu.

Profesorul Alexandru Moșanu a avut un rol deosebit de important în pregătirea și desfășurarea, între 26 și 28 iunie 1991, la Chișinău, a Conferinței științifice internaționale „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”, prezentând raportul de bază la acel memorabil for științific.

Articolul se va baza pe documente inedite din arhive, presă, memorii ale colegilor de Facultate, ale colegilor parlamentari, alte surse inedite.

Contribuții muzeografice la istoria științei istorice din Basarabia în secolul XIX – începutul secolului XX

Ana GRIȚCO

 0000-0002-7082-8431

Istoria spațiului dintre Prut și Nistru, rupt la 1812 de la Principatul Moldovei și anexat la Imperiul Rus, poate fi urmărită în contextul celei rusești. Interesul pentru „noua achiziție” a prezentat interes pentru un șir de autori din imperiu, dar și locali. Comunicarea este rezultatul cercetării patrimoniului muzeal, având drept scop identificarea autorilor moldoveni/români, care au fost interesați de trecutul Basarabiei și care, prin scrierile lor, au contribuit la completarea unor file din istoria ținutului. În acest context, remarcăm studiile cu caracter istoric ale autorilor A. Nakko (1832-1915), Z. Ralli-Arbore (1848-1933) și I. Halippa (1871-1941), care au completat patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei la intersecția secolelor XIX-XX cu donații și achiziții.

Opera lui A. Nakko, *Ocherki grazhdanskogo upravleniia v Bessarabii, Moldavii i Valahii vo vremia russko-turetskikh voen* (1806-1812), editată în anul 1879 la Odesa, este o lucrare în care este elucidată activitatea administrației civile ruse în războiul ruso-turc, inclusiv în Basarabia, autorul făcând o apreciere a sistemului administrativ moldovenesc existent până la anexare și cercetând diferite aspecte legate de activitatea administrației ruse pe teritoriile românești ocupate.

Z. Ralli-Arbore, istoric, scriitor și gazetar, pe lângă numeroasele sale lucrări de publicistică, rămâne însemnat prin două lucrări importante pentru istoria Basarabiei: *Basarabia în secolul XIX* (1898) și *Dicționarul geografic al Basarabiei* (1904). În fondul muzeului deținem volumul *Basarabia în secolul XIX* (1898), care este o completare onorabilă a colecției de carte rară. Volumul a fost prezentat și tipărit de Academia Română la Institutul de Arte Grafice Carol Gobl din București. Opera lui Z. Ralli-Arbore a fost apreciată cu premiul Heliade-Rădulescu. Conținutul lucrării este intercalat cu imagini în plină pagină, facsimile, tabele, iar la sfârșitul ei sunt anexate trei hărți.

Ioan Halippa, cunoscut în calitate de arhivist, istoric și redactor, a contribuit la istoria științei istorice basarabene prin intermediul celor trei volume de studii ale Comisiei Științifice Guberniale a Arhivelor Basarabiei, editate în anii 1900 (vol. I), 1902 (vol. II) și 1907 (vol. III). Colecția de carte rară a muzeului deține volumul II al studiilor, în urma unor achiziții de la sfârșitul anilor '90, sec. XX. Volumul cuprinde date istorice principale despre Basarabia, ce include o privire generală asupra Basarabiei până la 1812, textul Tratatului de pace de la București (1812), informații despre guvernatorii civili ai Basarabiei, studii privind istoria învățământului în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea etc.

Contribuția dinastiei Aleinikov în istoria orașului Soroca

Angela LISNIC

 0000-0002-1975-0413

Subiectul prezentului studiu este dinastia Aleinikov, dinastie care a înscris o filă aparte în istoria orașului și județului Soroca de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX. Prin întreaga lor activitate și prestanță, reprezentanții acestei dinastii au contribuit mult la viața orașului de județ Soroca. În studiu, în baza surselor de arhivă din fondul 68 al Arhivei Naționale și a cercetărilor anterioare, se fac referințe la activitatea celor doi reprezentanți ai acestei dinastii – Fiodor Aleinikov și Alexandr Aleinikov. În calitate de președinte a upravei de zemstvă a județului Soroca, Fiodor Alexandrovici Aleinikov a contribuit la înființarea gimnaziului de fete, a spitalului județean, a depus eforturi pentru organizarea administrativă a orașului. În patrimoniul orașului și al județului atestăm un șir de clădiri care au fost fondate de către membrii acestei dinastii, printre care putem să menționăm reședința upravei de zemstvă Soroca, vila urbană. Istoria reprezentanților dinastiei Aleinikov este o filă a istoriei locale, cu colorit provincial și semnificații care ce cer a fi cunoscute, pentru a nu fi șterse de neantul anilor, reprezentând un model de filantropie în gubernia Basarabia în timpurile moderne.

The environment of the family of Bessarabian landlord Zamfir Ralli and A.S. Pushkin

Valentina GRABOVSKAYA

 0009-0004-2399-1940

The objective of the study of this paper is to determine the area of communication of the family of the Bessarabian landowner Zamfir Ralli (college advisor, member of the Supreme Court of Bessarabia, owner of many estates in Bessarabia, including the village of Dolna; related to the old family of the Moldavian hetman Luca Arbore, adviser of trust of Stefan the Great) – and the friendly relations with the poet A.S. Pushkin, during his exile in Bessarabia from 1820-1823.

Pushkin's visits to the Ralli family's house, both in Chisinau and in Dolna, were recorded by the military historian Ivan Liprandi, a contemporary of the poet, who testified that the young Alexander "felt at ease in the cheerful and cultured atmosphere of this welcoming house".

The subject declared in this communication refers to works of a historical, local history and literary character, belonging to researchers from Bessarabia in the first half of the 19th century, especially the Romanian scholar Gheorghe G. Bezviconi ("Zamfir Ralli-Arbore", "Pushkin in exile", "Armenian in Bessarabia, Manuc-Bei", etc.) and the pushkinist B.A. Trubețkoi, the author of the monumental work "Pushkin in Moldova".

The scientific contribution of the work consists in the fact that the author managed to complete the research in the reference field with new information, namely, to identify the people who have not yet been mentioned as members of the Zamfir Ralli family entourage – those who could have often visited the house from Chisinau and the family estates outside the city, including the mansion in the village of Dolna – the summer residence of the nobles. Therefore, the number of contacts of the Ralli family expands, respectively the area of the Bessarabian entourage of A.S. Pushkin.

This study will make it possible to create a new exhibition with the generic title "The belongings of the Ralli family" in the branch of the A.S. House-Museum. Pushkin Zamfir Ralli mansion-museum in the village of Dolna. Thus, it would be possible to expand the exhibition, allocating a separate room for the presentation of new exhibits that contain new information that testify about

the contemporaries who visited this hospitable house as a relative, friend or acquaintance.

In this vein, the presentation of the drawings made by A.S. Pushkin on his manuscripts during his stay in Chisinau, which depict people from the Ralli family entourage, will attract more visitors, residents and guests of Moldova to the mansion in Dolna, museum with the title of Monument of History and Architecture of the national category.

The role of Albina Ostermann in the development of the educational aspect of the Zemstvo museum

Elena COJOCARI

 0009-0004-5033-9536

Albina Ostermann (1856-1936) was one of the first female museum curators in Bessarabia, who distinguished herself through educational and scientific activities at the Guberniyal Zemstvo Museum from 1892 to 1936. In this article, I will analyze her achievements during her tenure at the museum, particularly her contributions to the development of the educational and instructional aspects of the institution.

The Ostermann couple began their work at the Zemstvo Museum in 1891, having been invited by Baron Alexandr Stuart, the president of the Guberniyal Zemstvo. Franz Ostermann (1844-1905), after participating in the Agricultural and Industrial Exhibition of Bessarabia (1889) with a collection of birds, which was awarded the Great Silver Medal.

Albina Ostermann complemented the zoological collections established by Franz Ostermann, including a collection of corrosive preparations, and created a collection of plaster models depicting the varieties of fruits and grapes cultivated in Bessarabia from the late 19th to the early 20th century. This collection has been preserved to this day and is of high quality. She also established the Domestic Industry Section and the ethnographic collection of the museum. She continued the expansion of the photography collections initiated by F. Ostermann. In 1912, with her contribution, the works “*Explanatory Catalog of the Agricultural and Domestic Industry Zoological Museum of the Guberniyal Zemstvo of Bessarabia*”, “*Album of Moldovan Carpet Ornaments*”, and “*Notes on the Birds of Bessarabia*” were published.

In 1922, Albina Ostermann organized the School Supplies Section, whose collaborators manufactured pressed cardboard, corrosive, biological, botanical, and entomological preparations for educational institutions in Chișinău, for the *Mobile School Museum of the Society of Naturalists and Amateurs of Natural Sciences of Bessarabia*, and for the *Zemstvo Museum* in Bender (Tighina). In 1925, thanks to her contribution, the *National Museum of Natural History* in Chișinău presented a collection of specimens at the General Exhibition and Fair held in Chișinău, receiving the Grand Prize and the Gold Medal.

For her work as a preparator and conservator at the *Zemstvo Museum*, Albina Ostermann was awarded a gold clock by the Imperial Court of Russia (1914), and King of Romania conferred upon her the distinction of “*Reward for Work in Education*”, 1st class, and the honorary sign of “*Reward for 25 Years of Service to the State*” (1918).

Museum curator G. Vrabie mentioned that Albina Ostermann, during the years 1905-1936, while holding the position of chief custodian, expanded the museum’s collection, organized exhibitions, contributed to the establishment of the museum’s scientific library, and conducted guided tours, demonstrating professionalism and dedication.

Leon T. Boga – istoric al Basarabiei

Gabriela DRISTARU

 0009-0009-3020-5828

Activitatea istorică și istoriografică a lui Leon T. Boga, pusă sub tăcere și condamnată la uitare de către regimul comunist, a început a fi redescoperită în ultimii ani, grație demersurilor istoricilor interesați de problema Basarabiei, căreia Leon Boga i-a dedicat întreaga sa energie și operă științifică. Totuși, activitatea sa în funcția de director al Sucursalei Arhivelor Statului Chișinău, poziție pe care a ocupat-o timp de douăzeci și șase de ani, pe toată perioada apartenenței Basarabiei la statul român, rămâne încă prea puțin cunoscută. Principala mărturie a activității sale o constituie cele douăzeci de volume de *Documente Basarabene*, publicate în perioada interbelică și încadrate în fondurile „*special*”, „*secret*” ale bibliotecilor după 1947, dar care rămân până în prezent unele dintre cele mai valoroase surse editate pentru istoria medievală și modernă a teritoriului moldovean de la est de Prut. Publicarea acestui semni-

ficativ material documentar nu reflectă însă întreaga dimensiune a moștenirii lui Leon Boga. Unic director al Arhivelor Statului Chișinău, istoricul de origine macedoneană s-a preocupat de organizarea și integrarea acestei instituții în corpusul instituțional românesc, de apărarea fondului documentar basarabean, cel mai adesea în fața elitei funcționărești basarabene, de origine rusă, reticentă la unirea cu România, și, mai ales, de salvarea acestei valoroase arhive după retragerea românească din 1944. Comunicarea mea va avea în vedere aceste aspecte din activitatea profesională a lui Leon T. Boga.

Eugenia Crușevan – prima femeie-avocat din Basarabia

Ana Maria RUSNAC

 0009-0000-3315-5795

*„Avocata Eugenia Crușevan a fost un
om cinstit și de o rară cultură...”*

Irina Moșneanu

Această comunicare este o contribuție la viața și activitatea primei femei-avocat din Basarabia-Eugenia Crușevan, în baza documentelor și obiectelor de uz personal din fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Eugenia Crușevan s-a născut la data de 29 iulie 1889, în comuna Fălești, județul Bălți, Basarabia. Colecția a completat patrimoniul muzeal prin intermediul pieselor donate și achiziționate de la Speranschi Irina. Colecția de obiecte donate este compusă din: extras din registrul metrical, carnet de identitate pentru funcționari publici, o fotografie cu Eugenia Crușevan din anul 1933 etc. Printre obiectele ce au aparținut Eugeniei Crușevan și care au fost achiziționate de către muzeu se numără: un prosop moldovenesc, o brățară; un cuțit pentru tăiat hârtia, un degetar și altele.

În calitate de exemplu ilustrativ servește extrasul din registrul metrical al stării civile, eliberat de către Consiliul Eparhial Chișinău, din registrele metricale ale Bisericii din comuna Fălești, județul Bălți. Acest extras conține o informație excepțională despre nașterea și botezul Eugeniei Crușevan, cu indicarea datei și anul nașterii, a numelui, prenumelui, a ocupației și religiei părinților.

Eugenia Crușevan s-a născut în familia nobilului Epaminond Crușevan, de profesie notar public. Eugenia Crușevan este cel mai mare copil dintre cei

patru copii ai familiei Epaminond și Vera Crușevan. Își face studiile liceale, începând cu clasa a III-a, la liceul Principesa Natalia Dadiani din Chișinău. În 1906, primește atestatul de absolvire a șapte clase. În anul 1918, în toiul revoluției, Eugenia Crușevan își finalizează studiile de licență la facultatea de drept a Universității din Moscova. Anii de studenție au fost ani grei, de-aceea Eugenia Crușevan a fost nevoită să lucreze în calitate de corector la un ziar. După absolvirea facultății, ea s-a întors la Chișinău. La data de 17 octombrie 1919 a fost înscrisă ca membru al Baroului din Chișinău. De aici își începe cariera de avocat, care continuă până la vârsta de pensionare. După cedarea Basarabiei din 1940, Eugenia Crușevan se refugiază în teritoriul liber al Regatului României, nedorind să accepte regimul sovietic. În anul 1944, se stabilește la Buzău, unde activează în calitate de avocat. La începutul anilor '50, se mută cu traiul la Timișoara și aici își trăiește tot restul vieții sale. Încetează din viață la 11 martie 1976 și este înmormântată la cimitirul timișorean.

În concluzie, în istoria omenirii există multe femei remarcabile care au schimbat istoria prin contribuțiile lor în domeniul științei, politicii, culturii sau alte domenii. Printre aceste femei care și-au lăsat amprenta în discursul istoric se numără și o însemnată doamnă din părțile Basarabiei – Eugenia Crușevan. Ea va rămâne în memoria celor care au cunoscut-o pe parcursul vieții, dar se va întipări și în mințile celor care i-au studiat viața și activitatea prin prisma documentelor și obiectelor de uz, care se păstrează și se vor păstra în fondurile muzeale.

Aportul lui Constantin Mimi la implementarea unui nou model de cramă în Basarabia

Aurelia TRIFAN

 0000-0001-9738-3842

Gospodăria vitivinicolă de la Bulboaca se înscrie în istoria vinificației basarabene ca una dintre cele mai impunătoare, datorită proprietarului său – Constantin Mimi (1868-1935), care s-a evidențiat nu numai ca activist pe tărâm obștesc (din 1906 este președinte al Upravei Zemstvei din județul Bender, iar din 1913 – al Zemstvei Guberniale), dar și ca promotor al unei viticulturi moderne în Basarabia. Articolul oferă posibilitatea aprecierii activității acestuia prin prisma realizărilor în domeniul implementării unor inovații

în crama de la Bulboaca, precum și al creării unei identități arhitecturale pe principii noi.

Constantin Mimi cumpără moșia de la Bulboaca în anul 1891, utilizând terenurile pentru a cultiva soiuri de viță-de-vie înalt productive, aduse din Franța. Odată cu apariția primelor recolte de struguri, începe construcția unei întreprinderi de vinificație, bazate pe tehnologii industriale de producere a vinurilor, și a pivnițelor pentru păstrarea produsului finit. Amplasarea vinăriei la Bulboaca, dar nu la Ursoaia sau în Cobusca Nouă, alte două moșii ale lui C. Mimi, se face din mai multe considerente, printre care localizarea pe linia căilor comerciale, cum ar fi calea de linie ferată, ce facilita negoțul cu vinuri atât cu Rusia, cât și cu țările occidentale, și șoseaua ce lega Chișinăul cu Benderul, iar de acolo se îndrepta spre Odesa.

Crama este finalizată în anul 1901. Este proiectată cu trei niveluri, fiind una dintre cele mai mari fabrici de vinuri din Basarabia de la începutul sec. XX. Alcătuită din cramă (două niveluri) și beci (un subsol imens cu o capacitate de 30000 de decaltri de vin păstrat în poloboace), construcția se evidențiază prin căi de acces spre fiecare nivel. Structura etajată a vinăriei avea tangențe cu tradițiile cramelor *châteaux*-urilor vitivinicole franceze și integra fluxul tehnologic gravitațional în organizarea procesului de preparare a vinului. Totodată, e de remarcat și utilizarea, în premieră, a betonului armat la realizarea edificiului industrial.

Clădirea a suportat mai multe schimbări de atunci – atât pe exterior, cât și pe interior. Fotografiiile păstrate demonstrează aspectul inițial al acesteia, ce se distinge prin simplitate și rigoare a compoziției și a geometriei fațadelor. Arhitectura cramei este subordonată principiilor compoziționale ale stilului eclectic clasicizant, cu axele reciproc perpendiculare, cu ordonarea în registre orizontale și divizarea fațadei în rezalite – în cel central aflându-se intrarea. Sunt preluate și elemente din arhitectura medievală, precum pinioanele, coronamentul rezalitelor și friza lombardă din arcade oarbe decorative, cu utilizarea cărămizii, în contrast cu piatra de calcar, ceea ce ar constitui o influență a modernului de a folosi materialele de construcție după culoare și factură. Elementele stilistice ale decorului fațadelor domină în atmosfera exterioară a construcției, accentuând eclecticismul arhitecturii ei, pe când spațiile interioare, cu planșee și coloane din beton armat, sunt remarcabile prin modul inovator de gândire, ce atribuie construcției un caracter industrial. Acest edificiu, cu o structură eminemamente funcțională, a combinat exigențele organizării productive cu o arhitectură exterioară cu valențe estetice.

Christian Rakovski and Ukraine (1919-1923): a topical subject?

Francis CONTE

 0000-0003-2263-615X

Of Bulgarian-Romanian origin, son of a large landowner in the Mangalia region, Christian Rakovski (1873-1941) became a cultured and combative social democrat at a very young age. While he had long opposed Lenin (whom he nicknamed “*the boxer*”), Rakovski was seduced by the October Revolution of 1917, which he first saw as a lever capable of triggering a popular revolution in the Balkans.

In 1919, Lenin saw in him an opportunity to “Bolshevize” Ukraine, whose Red Army was fighting to repel the army of General Denikin. Appointed “Предсовнарком України”, he agreed to implement the “*Red terror*” in the face of what the Bolsheviks called the “*White terror*”.

Yet, as early as 1921, he believed that the only way to develop Ukraine was to give it some recognition - as a state, as a nation, as a culture (the Ukrainian language in particular). Against Stalin and his diktat, he tried to implement an effective and more open policy: inside the country, the national question and agriculture (in particular the systematic planting of corn to fight against famine); outside, a truly autonomous foreign policy and foreign trade.

These four aspects will be developed but have incited Stalin, from 1923 onwards, to crush the will of independence of Ukraine, as some want to do it today. Rakovski was then ousted far from the centers of power: first as ambassador, in England then in France until 1927, later expelled from the party and relegated further and further from Moscow – in Astrakhan, Saratov, then in Siberia (Barnaoul).

Sentenced to jail in 1938, during one of the “great Moscow trials”, he was shot near Orël in September 1941 with 150 other “*old Bolsheviks*”.

With the courage that characterized him, his last words were to say in a premonitory way: “... *but the dead will speak*”.

Personalități basarabene uitate: familia Tumarkin

Lilia ZABOLOTNAIA

 0000-0001-9807-5809

La sfârșitul secolului al XIX-lea (în anii '80), numeroasa familie a lui Pavel (Paltyel) Tumarkin a venit din Belarus și s-a stabilit la Chișinău. Această familie, la moment dată uitării, a avut o mare influență asupra dezvoltării și istoriei orașului Chișinău, a dat naștere la mai multe personalități Ilustre, inclusiv de talie europeană. Pavel Tumarkin a devenit proprietarul unui Oficiu Bancar din Chișinău și membru al multor organizații publice orășenești, în special, al Societății de Creditare. Copiii lui au avut o educație aleasă în familie, au absolvit cu excelență cele mai prestigioase școli din Chișinău (Gimnaziul nr. 1 de băieți, Gimnaziul nr.1 de fete al Zemstvei din Basarabia) și apoi au urmat studiile la cele mai prestigioase universități din Elveția (Berna), Germania (Berlin), Imperiul Rus (Sankt-Petersburg, Moscova).

Fiul mai mare din a doua căsătorie, Lazar Tumarkin (1865-?), a fost fondatorul Clinicii de Hidroterapie (1895) din centrul Chișinăului (str. Pușkin 11), dotată cu cele mai moderne aparate medicale de pe atunci. În anul 1910, a fost primul medic care a deschis cabinet de radiografie (Röntgen) – un adevărat miracol pentru întregul oraș. În 1913, deschide clinica „Sanitas”, activând, concomitent, în Ambulatoriul Comunității Surorilor de Caritate a Crucii Roșii și în Ambulatoriul Secției basarabene a Ligii pentru combaterea tuberculozei, alături de faimoșii medici ca T. Ciorbă, N. Krupenskaia etc. Pentru activitatea profesională și socială prodigioasă a fost numit cetățean de onoare al orașului Chișinău.

Soția sa, Sofia Tumarkin, era cunoscută ca un mare filantrop, fiind epitrop / tutore al azilurilor pentru „*orășeni săraci și năpăstuiți*”. Doi fii ai lui Lazar Tumarkin – Dimitrie și Serghei – au urmat vocația tatălui și ambii au devenit medici celebri. Au urmat studiile medicale de înaltă performanță europeană în Austria, Germania și Elveția. La Universitatea din Viena (Universität Wien) Dimitrie Tumarkin a asistat la prelegerile faimosului fondator al psihanalizei, profesorul în medicina Sigmund Freud. Diploma de doctor în medicină a lui Dimitrie Tumarkin a fost nostrificată la facultatea de medicină din Iași (nr. 6136 din 19.06.1929) de celebrii profesori universitari români Mihai Ștefănescu-Galaț, Gh. Bogdan și Paul Anghel. După studii, Dimitrie și Serghei

Tumarkin au revenit în Chișinău și, în perioada interbelică, au activat alături de tatăl lor în clinica „Sanitas”.

Dintre membrii familiei, un interes aparte prezintă Anna Tumarkin (1875-1951), sora lui Lazăr, care a intrat în istoria științei europene ca prima femeie doctor în filozofie. În 1892, Anna a absolvit cu medalie de aur Gimnaziul nr. 1 de fete al Zemstvei din Basarabia și s-a înscris cu succes la Universitatea din Berna, la Facultatea de Filosofie, Germanistică și Istorie. La 11 iulie 1895, la vârsta de 21 de ani, Anna Tumarkin a absolvit facultatea cu mențiune și a susținut teza de doctor pe tema: „Herder und Kant” (editată în 1896). Basarabeanca Anna Tumarkin a intrat în istoria științei universale ca autoare a unor studii fundamentale în domeniul filozofiei, al psihologiei teoretice, al esteticii, culturologiei și analizei istorice. Publicațiile științifice și activitatea ei universitară au influențat asupra filozofilor reputați din secolul XX: Ludwig Stein, Heinrich Barth, Walter Benjamin, Gustav-Emil Müssler și alții. Pe 16 februarie 2000, la aniversarea a 125-a de la nașterea Annei Tumarkin, una dintre străzile Universității din Berna a fost numită cu numele ei - Tumarkinweg. În memoria primei femei doctor în filosofie, la Universitatea din Berna a fost inițiat Programul științific *ANNA*.

În orașul natal Chișinău, numele Annei Tumarkin, ca și al întregii familii, care, cu siguranță, face parte din patrimoniul cultural-istoric național, este dat complet uitării. Nu este nicio placă comemorativă – inclusiv pe casa Tumarkin, situată pe strada A. Pușkin 11, în care actualmente se află sediul Comitetului Național Olimpic și Sportiv din Republica Moldova.

Protoiereu Mihail Berezovschi – iluminător și compozitor basarabean. Noi contribuții la biografia lui

Victor ȚVIRCUN

 0000-0003-3258-7692

Pe parcursul ultimelor decenii, viața și activitatea vestitului iluminist, compozitor și pedagog basarabean protoiereu Mihail Berezovschi a devenit subiectul mai multor publicații și studii științifice. Însă nu au fost relevate toate aspectele biografiei acestei personalități marcante a societății basarabene de la sfârșitul secolului al XIX-lea - prima jumătate a secolului al XX-lea.

Totodată, unele date biografice conțin erori și inexactități. Documentele descoperite recent în arhivele de stat ale Federației Ruse ne oferă posibilitatea de a completa aceste goluri și de a înlătura erorile și inexactitățile existente. Comunicatul dat vine să introducă în circuitul științific noi materiale, care vor completa biografia marelui om de cultură spirituală și intelectuală al Basarabiei.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni – un lucrător sânguincios în ogorul Bisericii

Nicolae FUȘTEI

 0000-0003-2530-3852

Mitropolitul Gavriil este descendentul neamului Bănulescu-Bodoni, originar din Câmpulung Moldovenesc, care mai apoi s-a stabilit cu traiul în Transilvania. S-a născut în anul 1746, în familia lui Grigorie și a Anastasiei Bănulescu-Bodoni, în orașul Bistrița din Transilvania.

Studiile începătoare viitorul cărturar le-a făcut sub supravegherea unchiului din partea mamei. Ulterior, sub îndrumarea aceluiși unchi, studiază la școala din localitatea Năsăud. După absolvirea școlii amintite, Grigore merge la Budapesta, pentru a face carte. Între anii 1771-1773, își continuă studiile la Academia Teologică din Kiev.

Pe parcursul a trei ani (1773-1776), își perfecționează cunoștințele în diferite școli din insulele Chios, Patmos, la Smirna și de pe Sfântul Munte Athos – adevărate centre de promovare a culturii și limbii elene.

În capitala Imperiului Otoman, la vârsta de 33 de ani, depune voturile monahale și este călugărit de către ÎPS Parthenie Cernik, cu numele de Gavriil, în mănăstirea „Adormirii Maicii Domnului”.

A activat în mai multe centre bisericești: în Poltava, ieromonahul Gavriil este numit profesor de filosofie și de limba greacă la Seminarul Teologic din acest oraș (1782); episcop al Cetății Albe (1789), mitropolit al Moldovei (1792), mitropolit al Ecaterinosavului (1793-1799), mitropolit al Kievului (1799-1803); exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei (1808-1812). Dar cel mai mult s-a trudit la cârma eparhiei Chișinăului și Hotinului (1813-1821).

Aflându-se în fruntea eparhiei Chișinăului, mitropolitul Gavriil a făcut lucruri bune pentru românii din Basarabia și Transnistria. În timpul păstoriei sale în Basarabia, au fost construite 200 de biserici, astfel încât numărul bisericilor spre sfârșitul păstoriei sale era mai mare de 900.

În Basarabia a înființat Seminarul teologic (1813); tipografia exarhicească (1814). Cu binecuvântarea ÎPS Gavriil, la tipografia din Chișinău au văzut lumina tiparului o serie de cărți liturgice, didactice și religioase în limba română: *Bucoavnă* (1814), *Liturgierul* (1815), *Bucoavnă* (1815), *Molebnic* (1815), *Catehizis* (1816), *Molebnic* (1816), *Tedeum de ziua Crăciunului* (1816), *Ceaslovul* (1817), *Rânduiala panihidei* (1817), *Psaltirea* (1818), *Scopul societății biblice* (1818), *Noul Testament* (1819), *Mineul de obște* (1819), *Molitvelnicul* (1820), *Rânduiala sfințirii bisericii* (1820), *Apostolul* (1820), *Evangelhia* (1820), *Tipicul bisericesc* (1821) s.a.

Sub îngrijirea mitropolitului Gavriil, s-a tipărit la Petersburg, în românește, și *Biblia* (1819). Aceasta este a treia ediție a Sfintei Scripturi în limba română (prima apare la București în 1688, a doua - la Blaj, în 1795).

Tipăriturile lui Gavriil Bănulescu-Bodoni au avut o circulație largă, fiind răspândite în toate pământurile românești. Dacă ținem seama că mitropolitul Gavriil traducea, compara textele, că el făcea chiar corectura cărților românești tipărite în tipografia eparhială din Chișinău, rămânem uimiți de capacitatea de muncă a acestui om, care a știut să facă atât de mult pentru Basarabia.

Dar greutatea au zdruncinat sănătatea acestui harnic lucrător al lui Dumnezeu, încât la 30 martie (stil vechi) 1821, și-a dat obștescul sfârșit, fiind înmormântat la mănăstirea Căpriană.

În amintirea contemporanilor și a generațiilor următoare va rămâne „figură luminoasă, apostolică a mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni, cum ne-o înfățișează un portret lucrat la Kiev, cu ochii negri, strălucitori de inteligență, barba resfirată în ondulări de cenușă și mâinile de o izbitoare frumusețe, în stânga ținând cârja, cu cealaltă binecuvântând; poartă vestminte la fel marilor Ierarhi ai Sf. Munte, spre care-l îndemnase – ca și la Poltava, Ekaterinoslav, Roma ori școala celebră a marelui Moldovean Petru Movilă din Kiev – neistovita sete de învățătură și credință”.

**One of first architects and land surveyors of Bessarabia
M.S. Ozmidov (1782-1826) and his grandson, architect,
journalist, benefactor M.P. Ozmidov (1836-1897)**

Alla CHASTINA

 0000-0002-7288-1252

Alexander PESHII

 0000-0001-7067-6012

Mikhail Semenovich Ozmidov is one of the first architects and land surveyors of Bessarabia. He was born in 1782 in a noble family in the Ekaterinoslav province. In 1799, after graduating from the Kiev public school, he entered the civil service in the staff of the Kiev and city police as an apprentice to urban architect. Leaving this post in 1811, he was summoned to Yassy to set up saltpeter plants. Here he was engaged in the removal of the master plan of the city of Yassy, and was also appointed a member of the Yassy construction company, which was engaged in the arrangement of pavements. In addition, Ozmidov was involved in drafting projects to put in order the ditches in the city of Yassy and to drain the city from water runoff. In 1812, after the annexation of Bessarabia to Russia, Metropolitan Gabriel Bănulescu-Bodoni invited Ozmidov to the post of provincial architect for the construction of the new Bessarabian region. At the same time, the Bessarabian civil governor, major general, engineer Ivan Harting, as well as the architect and land surveyor Mikhail Ozmidov stood at the origins of the design of Kishinev. They are the authors of one of the first plans of the city, drawn up in 1817. Ozmidov and Harting also developed projects for the first Kishinev buildings for the prison (1815) and the hospital (1816). In 1818 M.S. Ozmidov created a map of Bessarabia, which laid the foundations for the division of this region into districts. This architect actively worked in construction commissions, allocating space for the construction of shops and residential buildings, making estimates for the construction of food stores and at the same time, like many other specialists, combining the duties of a land surveyor and an architect. In 1825, Mikhail Semenovich Ozmidov, was on the construction of the Khotin pharmacy buildings. But the tragic death on December 27, 1826, interrupted his successful career as an architect and land surveyor, at the age of 45. The dynasty of the architect was continued by his grandson, the son of Luka Mikhailovich, Mikhail Lukich, who was born in

1836 in Kishinev, who graduated in 1860 from the construction school of the Main Directorate of Railways and Public Buildings (later the Institute of Civil Engineers by the name of the Emperor Nicholas I). His main professional activity was associated with Odessa, where he worked as a city technician, taking part in projects related to the improvement of the city: drains, highways, water pipes, granite pavements, sewers, gas lighting, slaughterhouses, railways, port cleaning, etc. In 1864, according to his initiative, one of the first in Russia, the Odessa Society of Engineers and Architects, was formed there. After retirement, he was engaged in social activities, was a member of the Odessa City Duma, a member of the commission for the construction of a liman-medical institution on the Kuyalnitsky estuary, a juror and others. For 21 years he was the editor-publisher of one of the largest newspapers in the south of Russia “Novorossiysk Telegraph”. With the occupation of literary activity, Mikhail Lukich Ozmidov began to be indicated as Mikhail Pavlovich Ozmidov. In Odessa, together with his wife Zinaida Konstantinovna, they were one of the prominent benefactors of their time. In the archives and libraries of Moldova, Ukraine and Russia on the topic of this research, formulary lists of the Ozmidov architects with a detailed description of the main events in their lives, correspondence regarding the construction of many architectural structures, estimates, projects, maps, plans, facades, sections, drawings, photographs, and other important documents. In addition, for this work, materials from numerous newspapers and magazines were involved, such as “Odessa leaflet”, “Kherson eparchial vedomosti (bulletin)”, “Vedomosti (bulletin) of the Kishinev City Duma”, “Bessarabsky Vestnik (messenger)”, “Novorossiysk Telegraph”, which contain important information about architect and land surveyor M.S. Ozmidov and his grandson – architect and journalist M.P. Ozmidov, who made a significant contribution to the urban development of Novorossia and Bessarabia.

Inginerul din spatele arhitecților: Iacob Uscat

Olga ANDRANOVICI

 0000-0003-3542-3671

Lucrarea prezintă rezultatele cercetării efectuate asupra patrimoniului artistic al lui Iacob Uscat (n. 1857, Chișinău – 1900, Chișinău), reprezentat prin clădirile care identifică în cea mai mare măsură tehnicile stilistice ale inginerului-arhitect. Student al Institutului de Ingineri civili din Sankt Petersburg

(1884), activitatea sa ulterioară în Odessa și Chișinău a fost determinată de principalele tendințe în dezvoltarea arhitecturii rusești de la mijlocul secolului al XIX-lea, și anume stilul eclectic, care a fost predominant în această perioadă, și rămășițele neoclasicismului.

Ca și mulți alții, I. Uscat nu se numără printre faimoșii arhitecți din Basarabia, pentru simplul motiv că era inginer la Zemstva Odesei, ulterior, inginer inferior al Secției de Construcții a Administrației Guberniale din Basarabia, și se ocupa, în principal, de pavarea străzilor, de proiectarea unor poduri, de rezolvarea problemelor de infrastructură, ceea ce nu se încadrează în monumentele arhitecturale și nu-l face să devină universal cunoscut. Totuși, în cadrul patrimoniului creativ al lui I. Uscat se numără și câteva monumente individuale, realizate la comandă, cum ar fi casa-vilă a inginerului Sârbu, casa de raport Gorodețki și vila lui A. Mimi. Esențiale pentru istoria arhitecturii basarabene sunt proiectele sale de restructurare a unor mari planuri arhitecturale din viața Chișinăului secolului al XIX-lea. Aici sunt aduse în prim-plan aportul său în proiectul de reconstrucție a clădirii filialei Băncii de Stat (Imperiale) din orașul Chișinău și, în exclusivitate, planul de reconstrucție a aripilor laterale ale clădirii principale a Gimnaziului de Băieți Nr. 1, actualul sediu al Muzeului Național de Istorie a Moldovei.

Sunt luate în considerare pagini necunoscute ale biografiei de creație a inginerului-arhitect și sunt prezentate informații istorice succinte despre perioada studiilor sale la Școala Reală din Chișinău și la Institutul din Sankt Petersburg, precum și despre principalele etape ale activității maestrului ca arhitect și inginer al construcțiilor civile – și nu doar – din Chișinău și Odessa. Caracteristicile arhitecturii civile a regiunii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea sunt dezvăluite prin proiectele lui I. Iacob, puse la dispoziție de Arhiva Națională a Republicii Moldova.

Destinul sinuos al unei familii de intelectuali basarabeni

Liliana ROTARU

 0000-0002-3051-5721

Familia Florov, așezată în satul Cornești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, are un parcurs de viață și un destin reamintitor de atâtea altele din Basarabia ultimelor două veacuri. Precum multe alte familii de intelectuali

basarabeni, cea a preotului Pavel Florov și cea a fiului acestuia, profesorul universitar și omul de știință, Nicolae Florov au stat sub vitregia timpurilor, fiind marcate de regimurile politice și evenimentele tumultuoase ale „erei imperiilor” și ale celei „a extremelor”. Până și numele de familie l-a fost preschimbât rusește. Cercetătorul Dinu Poștarencu, coborând pe spița de neam a celor doi Florovi, descoperă că, de fapt, tatăl lui Pavel Florov, preot în satul Mateuți, ținutul Soroca, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, purta numele Ștefan Florea. Pavel a devenit Florov la Seminarul Teologic din Chișinău, pe care l-a absolvit în 1857. Ajuns preot la biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil din satul Cornești în anul 1866, și-a dedicat întreaga viață păstoririi comunității creștinilor din această localitate. S-a îngrijit de instruirea și educația răzeșilor din Cornești, deschizând școli de alfabetizare și o școală duminicală pentru „a-i ține aproape de Biserică” pe răzeși. A pacificat corneștenii instigați împotriva evreilor din târg în toamna lui 1905, astfel încât, la moartea lui, cei din urmă „au făcut rugăciune pentru el în sinagoga lor”. Nu era născut în Cornești, dar a lăsat posterității o istorie a acestui sat, cu o descriere detaliată a obiceiurilor și tradițiilor localnicilor. A fost unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați preoți din întreaga Basarabie, fiind înalt apreciat de autorități.

Fiul său, Nicolae Florov, absolvent al Universității din Derpt (1904), a îmbrățișat cariera universitară, fiind profesor de agrogeologie la universitățile din Kiev, Odesa, Iași și Cluj, a predat cel mai vast curs de pedologie din România interbelică. Nicolae Florov este fondatorul învățământului pedologic ieșean și, cu autoritatea lui științifică, a creat o adevărată școală în acest domeniu. A desfășurat activități de cercetare a solurilor și depozitelor cuaternare din Basarabia și Bucovina, în vederea alcătuirii hărților acestora pentru întreaga Românie, obținând titlul de doctor în pedologie al Universității din Iași. În calitate de director al Muzeului Național de Istorie Naturală din Chișinău (1922-1931), și-a propus să-l dezvolte într-o „instituție de cercetare, în care toate ramurile științelor naturale trebuie să-și găsească locul” și a publicat primul periodic cu caracter științific din Basarabia. După ocuparea Basarabiei (1940), s-a refugiat împreună cu alte cadre didactice la Cluj, apoi la Timișoara, pentru ca să revină la Iași, în 1942, și să mai plece o dată, în 1944. A murit la București în 1945, urmărit de noul regim instaurat în România, după ce întreaga viață a trebuit să facă față intemperiiilor vremii, atitudinilor autorităților și răutăților colegilor. Nicolae Florov a fost o personalitate complexă și a reușit să combine cu multă iscusință și devotament activitatea științifică cu cea didactic-universitară și cea managerială.

Profesori de la Școala Reală din Chișinău în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Vera *SERJANT*

 0000-0003-2758-8724

La 6 decembrie 2023 se vor împlini 150 de ani de la deschiderea Școlii Reale din Chișinău, una din primele școli de acest tip din Rusia țaristă, concepută cu scopul de a pregăti specialiști în domeniile ingineriei, mecanicii, arhitecturii etc. În acest context, venim cu unele contribuții iconografice la istoria și activitatea școlii, mai cu seamă a activității prodigioase a celor trei profesori de la această instituție de învățământ – directorul Nicolae Codreanu, I.V. Sergheev și I.A. Allendorf – trei personalități cu merite deosebite în dezvoltarea învățământului din Basarabia țaristă.

Nicolae Codreanu a fost o personalitate notorie a spiritualității basarabene, întemeietor al Școlii Reale din Chișinău, profesor, primul președinte al Comisiunii Științifice a Arhivelor din Basarabia și primul președinte al Secției din Basarabia a Societății Tehnice din Rusia, susținător al deschiderii școlilor de meserii din Chișinău și Soroca. I.V. Sergheev, profesor de istorie și geografie, originar din or. Dubăsari, a activat timp de 25 de ani la Școala Reală, educând generații întregi de elevi. I.A. Allendorf, profesor de germană, autor de manuale, care au suportat 25 de ediții, a avut o activitate de 39 de ani la această școală, profesor grijuliu, săritor la nevoile elevilor mai puțin îndestulați.

În patrimoniul muzeului se păstrează câteva imagini în care sunt reprezentați profesorii. Prin actul de donație nr. 300 din anul 1987, în patrimoniu au intrat două imagini valoroase pentru istoria acestei școli. Remarcăm în mod deosebit imaginea în care sunt reprezentați toți trei, împreună cu alți profesori de la școală, realizată în anul 1874, primul an de activitate a acestei instituții. Deși este o copie, efectuată de un autor necunoscut, fotografia are o valoare istorică și muzeografică relevantă, exprimată, în primul rând, prin unicitatea ei. La moment, în mediul științific și cel public circulă doar două imagini, în grup, cu cei trei profesori și alții de la această școală.

O altă imagine, la fel de valoroasă, este cea în care este reprezentat profesorul I.V. Sergheev, efectuată în atelierul lui A. Sumovski din Chișinău și datată cu anul 1885. Pe directorul școlii Nicolae Codreanu îl mai regăsim și

în altă imagine, cea în care sunt reprezentați membrii Secției din Basarabia a Societății Tehnice din Rusia, o piesă intrată în patrimoniu prin achiziție în anul 1989 și datată cu anul 1902. Din domeniul *Fotografie* face parte și portretul lui Nicolae Codreanu din albumul cu fotografii al lui Nicolae Dimo, absolventul promoției anului 1894 al acestei școli.

Cărțile poștale (7 la număr), cu vederi ale clădirii școlii din diferite perioade, vin să întregască tabloul iconografic al acestui local cu menire instructivă și educativă. Însemnul „Absolvent al Școlii Reale din Chișinău”, intrat în patrimoniu, în 1991, prin transfer de la Muzeul Republican „G. Kotovski și S. Lazo”, reprezintă o altă categorie de piese, care, la fel, oglindește activitatea acestei instituții.

**Pavel V. Șciusev – doctor în științe tehnice,
inginer în construcția podurilor**

Anatolie POVESTCA

 0000-0002-3462-6269

Articolul prezintă rezultatul cercetării documentelor din patrimoniul MNIM cu referință la personalitatea lui Pavel V. Șciusev (1880-1957), născut la Chișinău, mezinul din cei patru frați ai familiei Șciusev. Autorul și-a propus să scoată din anonimat bogata activitate a pământeanului nostru, renumit inginer în construcția podurilor și cunoscut profesor la diverse Instituții Superioare de Învățământ din URSS. Pavel V. Șciusev este absolvent al Gimnaziului de băieți nr. 2 din Chișinău (1898), promovant al cursurilor de matematică, în anii de studii (1898-1899), (1899-1900), din cadrul Facultății de Fizică și Matematică a Academiei Imperiale de Arte Frumoase, și absolvent al Institutului Inginerilor și Căilor de Comunicație (1900-1906) din Sankt-Petersburg. Activitatea științifică și ocupația inginerească a lui este astăzi mai puțin cunoscută, atât în mediul academic și științific, cât și în cel al cetățenilor din Republica Moldova. În decursul activității sale, timp de peste jumătate de secol, a participat la diverse concursuri naționale și internaționale de proiectare, construcție și expertizare a peste 100 de mari lucrări de pe teritoriul URSS. A activat în calitate de lector și profesor la Institutul Politehnic și Institutul Inginerilor din domeniul transportului din Moscova, Institutul politehnic din

Ivanovoznesensk (1919-1930). A publicat peste 80 de articole științifice. Conform deciziei Comisiei Superioare de Atestare din 28 iunie 1938, i-a fost conferit titlul academic de Profesor la specialitatea inginer-constructor și titlul de doctor în științe tehnice la 11 septembrie 1943. A fost membru corespondent al Academiei de Arhitectură din URSS din 18 iulie 1944.

Maria Cebotari în filmul italian

Serghei PILIPETCHI

 0000-0002-9845-7441

Basarabeanca Maria Cebotari (1910–1949) este un fenomen unic în viața culturală europeană din prima jumătate a secolului al XX-lea, una dintre cele mai ilustre cântărețe ale perioadei interbelice. A îmbinat cu succes interpretarea diferitor stiluri pe scena academică. Datorită talentelor sale extrem de expresive și spectaculoase, având, la fel, și abilități actricești, a urmat o pregătire profesională corespunzătoare, ceea ce a contribuit și la devenirea ei de star în cinema. În cariera sa scurtă, dar foarte creativă, a reușit să lanseze zece filme artistice, colaborând cu regizori ruși, germani și italieni. Merită menționat că ambii ei soți, actorii Alexander Vârubov și Gustav Diessl, au avut un aport semnificativ la formarea și promovarea carierei cinematografice a M. Cebotari.

Un tezaur valoros din moștenirea de creație a artistei este format din rolurile principale din filmele italiene ale anilor '30 - începutul anilor '40, cu care ea a obținut un succes deosebit. Adaptate la diferite țări, filmele lui C. Gallone și G. Brignone cu participarea M. Cebotari s-au vândut în cinematografele din toată Europa – fie că erau în capitală sau în orașe de provincie, inclusiv în orașul natal Chișinău. Numele ei a devenit cunoscut peste tot, iar publicul, presa și criticii au apreciat foarte mult talentul ei de actriță dramatică, vocea magnifică și irepetabilă. Datorită originii ei basarabene, ea a sonorizat cu ușurință toate rolurile în italiană.

Maria Cebotari s-a produs în cinci filme ale remarcabilului regizor Carmine Gallone: „Numai pentru tine” (1937), „Giuseppe Verdi” (1938), „Visul Butterfly” (1939), „Iubește-mă, Alfred” (1940) și în drama propagandistică „Odesa în flăcări” (1942). Trei din ele au fost apreciate cu premii la Biena-

la din Veneția. Toate aceste filme sunt muzicale. M. Cebotari a întruchipat cântărețele de diferite naționalități, cu destine feminine unice, a căror viață de creație este surprinsă pe ecran sub forma unor fragmente din opere. În afară de rolurile principale Madam Butterfly sau Violetta din „*La Traviata*”, a interpretat fragmente din opere, pe care nu le-a cântat în scena teatrului. Printre acestea se numără arii și duete din operele lui G. Donizetti (Norina în Don Pasquale), G. Verdi (Amelia în „Balul mascat”, „Aida”), G. Puccini („Tosca”) și R. Wagner (Elizabeta în „Tannhäuser”). Partenerii ei de platouri- le de filmare au fost vedetele celebre ale cinematografului – F. Giachetti, C. Gora, P. Bosse, tenorii B. Gigli, G. Malipiero și alții.

Un loc aparte este rezervat pentru un film extraordinar de frumos – „Maria Malibran”, regizat de Guido Brignone, care a fost realizat în toiul Războiului Mondial (1943), în care Maria Cebotari a jucat rolul unei interpretate faimoase din trecut și a interpretat muzică vocală din epoca bel canto-ului romantic din repertoriul ei, inclusiv fragmente din celebrele opere de V. Bellini (Amina în „*La sonnambula*”) și G. Rossini (Angelina în „*Cenușăreasa*”, Semiramida).

Familia Dailis: file din istoria culturii basarabene (în baza patrimoniului Muzeului Național de Istorie a Moldovei)

Sorin ȘCLEARUC

 0000-0002-8693-3770

Familia Dailis ocupă un loc aparte în istoria culturii basarabene, iar cercetarea bazată pe fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei aduce în prim-plan trei membri remarcabili ai acesteia: Iosif, Maria și Daniil Dailis. Colecția formată din memoriile lor, documente, fotografii și obiecte, păstrate în fondurile muzeului, dezvăluie o bogată panoramă a contribuției lor în domeniul muzicii și teatrului de păpuși din Basarabia din prima jumătate a sec. XX.

Iosif Dailis, violonist și profesor talentat, a fost o personalitate de marcă în scena muzicală basarabească. Studiile sale la Conservatorul din Geneva l-au influențat profund, iar întoarcerea sa în Basarabia a marcat începutul unei cariere artistice și academice veritabile. Memoriile, fotografiile și documentele lui Iosif Dailis oferă o perspectivă detaliată asupra evoluției sale muzicale – de la studii și compoziții până la concerte și evenimente importante.

Maria Dailis, sora lui Iosif, a fost o altă personalitate notorie în peisajul muzical basarabean. Fiind pianistă și având studii la Chișinău, Sankt-Petersburg și Leipzig, în anii '20 ai sec. XX, ea a fost una din cele mai cunoscute profesoare de la Conservatorul „Unirea”, ulterior – la București și, în perioada postbelică, la Conservatorul din Chișinău. Maria Dailis a fost renumită pentru talentul și expresivitatea sa pe scenă, iar documentele și fotografiile din colecție evidențiază succesul său în concerte și spectacole.

Daniil Dailis, fratele mai mic al lui Iosif și Maria, a adus o contribuție distinctă în domeniul teatrului. El a fost un pionier al teatrului de păpuși din Basarabia și a jucat un rol crucial în apariția primului teatru de acest gen din Chișinău. Memoriile și documentele din colecția muzeului ilustrează eforturile lui pentru a dezvolta și populariza teatrul de păpuși, precum și munca sa creativă în producțiile adresate copiilor. De asemenea, Daniil Dailis a scris mai multe cărți pentru copii, care au fost apreciate și iubite de generațiile următoare.

Această cercetare, bazată pe fondurile din Muzeul Național de Istorie a Moldovei, pune în valoare trei membri ai familiei Dailis, care au jucat un rol considerabil în dezvoltarea culturii basarabene. Contribuțiile lor în domeniul muzicii și teatrului au influențat în mod semnificativ peisajul cultural al Basarabiei în perioada de început a secolului al XX-lea. Colecția formată din memoriile lor, din documente, fotografii și obiecte, reprezintă un patrimoniu cultural de neprețuit, oferind o perspectivă captivantă asupra istoriei locale, și poate servi drept suport pentru un șir de cercetări aprofundate în viitor.

Dumitru Gheorghită – compozitor și acordeonist din Basarabia

Alexandru RUSNAC

 0009-0008-3612-0158

Autorul își propune să cerceteze cele mai importante momente din viața și activitatea compozitorului și acordeonistului Dumitru Gheorghită (1917-1987), în baza documentelor și obiectelor personale, care se păstrează în fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Colecția de inventar, care a completat patrimoniul Muzeului, a fost donată de către fiica compozitorului în anul 1994 și conține mai multe documente care atestă activitatea considerabilă a lui Dumitru Gheorghită, precum: adeverință de membru al Comitetului Republican pentru Premiile de Stat al RSS Moldovenești în domeniul

Literaturii și Artei, adeverință de membru al Comitetului de Stat al Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești pentru Televiziune și Radiodifuziune, adeverință de membru al Sindicatului Artiștilor Instrumentiști din România, carte de Liberă Profesie a Sindicatului Artiștilor Instrumentiști din România. Artistul a mai primit diploma de onoare, oferită de Sovietul Republican Moldovenesc al Uniunilor Profesionale pentru participarea activă la munca de mecenat cultural în mediul rural, carnet de cotizare, oferit de Casa de Pensii a Teatrelor și Operelor Române, telegrame de stat cu ocazia conferirii titlului de Artist al Poporului din RSS Moldovenească, adeverință de membru al Comitetului Moldovenesc de Apărare a Păcii etc. De asemenea, colecția conține mai multe fotografii, care reflectă secvențe din viața personală și profesională a lui Dumitru Gheorghită. Pe spatele unor fotografii sunt indicate date și mesaje despre o anumită etapă a vieții compozitorului, prestații scenice și lucrul în cadrul orchestrelor.

Născut la 16 februarie (23 februarie – în alte surse) 1917, la Chișinău, în familia lui Efim și Varvara Gheorghită. o familie cu 4 copii, în a căror casă muzica era apreciată mereu: tatăl cânta la armonică, mamei îi plăcea să fredoneze melodii. De pe când era elev, Dumitru era pasionat de muzică și începuse să cânte în fanfara școlii. Absolvind școala primară, D. Gheorghită urmează studiile la liceul „B.P. Hasdeu” și, simultan, la conservator, în clasa de trompetă condusă de S. Zlatov. Avea pe atunci doar 12 ani. Ulterior, starea de sănătate nu i-a permis lui Dumitru să cânte la trompetă. Absolvind în 1933 Conservatorul, se angajează destul de greu într-o orchestră de restaurant, condusă de Nicolae Bodoi. Prestațiile în cadrul orchestrei de la restaurant nu erau permanent apreciate la justa valoare. Trebuia să se conformeze gusturilor burgheze ale ofițerilor, clienților și să le intre în voie tuturor. În iunie 1940, ia ființă Orchestra Radioului sub conducerea lui Pavel Bacinin. Pentru a evolua în componența ei, sunt invitați numeroși muzicanți (Dumitru Gheorghită, Eugeniu Coca). Orchestra interpreta muzică populară. Asume atunci Gheorghită a simțit, pentru prima dată, necesitatea acută de a crea, de a da glas la tot ce-i umple sufletul. Astfel, se născu prima piesă pentru acordeon – instrumentul îndrăgit de Dumitru Gheorghită până la sfârșitul vieții.

În concluzie, prin această comunicare scoatem în evidență realizările și succesele activității lui Dumitru Gheorghită, personalitate din domeniul culturii din Basarabia. Prin contribuțiile lui Dumitru Gheorghită, marcăm încă

o latură a tezaurului cultural basarabean, care va rămâne în istorie datorită cercetării și promovării patrimoniului muzeal.

Translator of Pushkin's creation Ion Buzdugan

Marina PODLESNAIA

 0009-0009-7720-2990

The object of this study is the area of translations of A.S. Pushkin into different languages. The purpose of the present study is to determine the role of Ion Buzdugan as one of the first translators of individual poetry of A.S. Pushkin and other poets, including Russian ones, into Romanian. The subject of the study is the biography and works of Ion Buzdugan, his translations and, above all, the poetic translation of “Eugene Onegin”. In 2023 is the 200th anniversary of the day when Pushkin wrote the first lines of the novel in Bessarabia.

In our land Ion Alion Buzdugan (Ivan Buzdyga) (1887-1867) is better known as a prominent politician who signed a document on the unification of Bessarabia with Romania. But we can appreciate him as a writer and express our gratitude to him for the fact that, thanks to him, Russian literature for a long time have been and remains close to the Moldavian and Romanian peoples.

After coming Romanian language in Bessarabia, Buzdugan translated literature into this one for the public interested in the Russian avant-garde. In the mid-1930s, he began to translate S. Yesenin, A. Blok, V. Bryusov, I. Bunin and others, but soon focused on the work of Pushkin, publishing his version of the poem “Gypsies” (1935) in the literary magazine “Gyndire”. The famous literary scientist Efrosinya Dvoychenko-Markova described his work as the best of several attempts at Romanian translation. Being an employee of Khalippa’s magazine “Viața Basarabiei”, in 1939 he became a co-founder of the Bessarabian Writers’ Society, together with Pan Khalippa, N. Kostenko, M. Isanos, O. Krushevan-Florescu, B. Istru, T. Nenchev, V. Lutcan and others. During the interwar period, Buzdugan received mixed reviews as a neo-traditionalist poet.

In the post-war period, hiding from repressions, I. Buzdugan, at the insistence of Perpessicius, began to translate Pushkin's "Eugene Onegin", which was published, alas, after the death of the translator.

A comparative analysis of the translations of Yuri Barzhansky (1922-1986), Ion Buzdugan and George Lesni (1902-1979) shows that the language of Buzdugan translation (1967) was much more perfect than the language of first one (1950), but inferior in richness and color translation of a Romanian author (1949, 1955, 1959). This is a reflection of the development of the literary process in this area.

Work on this topic has already give visible results of the cooperation between the House-Museum of A. S. Pushkin and the Lyceum. N. Dadiani. Children from the literary circle read and rewrote the chapters of "Onegin" in the translation of I. Buzdugan and put a contribution into the popularization of both Russian and Romanian poets.

The scientific contribution of this article to research on Pushkin's translations may be fruitfull to everyone who is interested in the personality of Ion Buzdugan, his work, comparative literary and linguistic analysis.

Translating the works of A.S. Pushkin into Romanian rare become the object of research. The author collects the "Alphabet of the translators of A.S. Pushkin from Moldova", and make to be known the names, as well as literary and biographical dates of them. The study demonstrate the fact that among those who seriously touched Pushkin's poetry, there are many people with a bright political biography, people "burning with freedom", like Pushkin.

Casa Editorial-Poligrafică Bons Offices SRL
Chişinău, str. Feredeului 4/6, MD-2005
Tel./fax: +37322 50 08 94
Tel.: +37322 50 08 95, +37322 27 66 44
E-mail: bons@bons.md

